

Heinrich Kramer: *Malleus Maleficarum*. *Noitavasara*, käönt. Vesa Suomalainen, Salakirjat: Helsinki, 2014. 463 s.

Vesa Suomalainen on käänttänyt suomeksi *Malleus Maleficarumin*, eli Heinrich Institoriksen (Kramerin) 1487 julkaiseman ”Noitavasaran”. Kyseessä on lähinnä yleislukijalle suunnattu helppolukuinen *human interest* -versio. *Malleus maleficarum* itsessään sen sijaan on teologiskäytännöllinen opaskirja noitien löytämiseen, tunnistamiseen ja tuomitsemiseen. Kramer jakoi teoksensa kolmeen osaan, joista ensimmäinen pohtii, mitä noituudella pitäisi ymmärtää ja miten se aina perustuu yhteistyöhön paholaisen kanssa. Tämä osa on lähinnä teologista pohdiskelua. Toinen osa pohtii noitien tekoja erilaisten tarinoiden ja 1400-luvun ”kansanperinneaineiston” sekä Heinrich Kramerin jo käymien – ja hänen näkökulmastaan melko epäonnistuneiden – noitaoikeudenkäyntien perusteella. Viimeinen osa vastaa kysymyksiin siitä, miten oikeudenkäynneissä pitäisi menetellä. Kramer, tai omaksumallaan inkvisiittorinimellä Institoris, oli paavillinen inkvisiittori, joka yritti suhteellisen huonolla menestyksellä vakiinnuttaa asemansa oikeusistuinten kentällä käyttämällä hyväksi uutta oikeudenkäyntilajia, noitaoikeudenkäyntejä.

Kramer laati teoksensa puolustaakseen ja levittääkseen näkökantaansa yritettyään ensin menestyksettä toimeenpanna noitavainoja ja tultuaan niiden vuoksi karkotetuksi Innsbruckista. Mitä tämän jälkeen tapahtui, on jossain määrin kiisteltyä. *Malleus* on tunnetuin noituutta ja noitavainoja koskeva teos maailmassa ja monet katsovat sen olleen noitavainojen alkusysäys tai sen ainakin määritelleen noidan stereotypian perustan kahden sadan vuoden vainojen ajaksi. Näin saattaa tietystä mielessä olla: *Malleuksesta* otettiin 13 painosta ennen vuotta 1520 eli se levisi hyvin nopeasti. Sen vastaanotto ei innostuneisuudesta huolimatta ollut varsinaisesti ylistävää. Useimmat katoliset teologit tuomitsivat sen harhaoppisena ja *Malleus* päätyi paavin kieltämien kirjojen listalle jo vuonna

1490. Filosofian näkökulmasta teosta pidettiin huonona, ja se lähestyikin enemmän jonkinlaista folkloristista kokoelmaa uudelleen tulkituista tarinan palasista kuin ajan muodin mukaista skolastista tutkielmaa. 1500-luvun alussa syntyneille protestanttisille suuntauksille se edusti paavillista hapatusta, ja tuomittiin siksi sellaisena.

Nykytutkimuksessa *Malleuksen* vaikutusta noitaoikeudenkäynteihin tai noitaukseen ei enää pidetä yhtä tärkeänä kuin aikaisempi tutkimus oletti. Vuoden 1520 jälkeen uusia panoksia ei ilmestynyt ennen 1580-lukua. Siihen mennessä *Malleukselle* oli syntynyt lukuisa joukko kilpailijoita, joista monissa noituuden luonnetta, olemusta ja oikeudellista tutkintaa käsitettiin kokonaisvaltaisemmin ja kunkin uskonpuheen käsitysten mukaan vähemmän harhaoppisesti.¹

Malleuksen merkitys perustuu siihen, että se oli ensimmäinen esitys noitien ja noituuden luonteesta. Kiisteltyinäkin se pääsi luomaan noituuskäsitysten perustan, jonka puolesta tai jota vastaan seuraavat ajattelijat joutuivat argumentoimaan. Toisaalta *Malleuksen* vaikutuksen osoittaminen on käytännössä hankalaa: ajan tavan mukaan suorat viittaukset lähteisiin eivät olleet tarpeellisia ja siksi on vaikea sanoa, ovatko samanlaiset tekstipätkät tai tarinat käsikirjoituksissa ja julkaistuissa noitatraktaateissa peräisin *Malleuksesta* vai esimerkiksi laajalle levinneistä kansantarinoista, huhuista, näytelmistä ja vastaavasta perinnemateriaalista, joita *Malleuskin* käytti. Suomen noitaoikeudenkäyntien ajan materiaaleissa – noitaoikeudenkäynneissä, lain ja oikeudenkäytön materiaalissa tai teologisessa aineistossa – ei tietääkseni ole yhtään suoraa viitettä *Malleukseen*. Tämä ei ole erityisen yllättävää, sillä tšekäläiset noitaoikeudenkäynnit käytiin protestanttisessa ympäristössä lähes kaksi vuosisataa *Malleuksen* ilmestymisen jälkeen.

Vesa Suomalainen on tehnyt nyt julkaistun suomenkielisen käännöksen Wolfgang Behringerin, Günter Jerouschekin ja Werner Tschacherin vuonna 2000 julkaistun modernin saksankielisen edition perusteella.² Laitos käsittää varsinaisen *Malleuksen* käännöksen sekä Behringerin työryhmän toimitukselliset kommentit jaettuna tekstinootteina esitettyihin tekstikommentteihin ja liitteenä esitettyyn *Malleuksen* merkitystä selittävään laajempaan kommentaarilukuun. Todettakoon, että kommentaariosan todelliset kirjoittajat olisi voinut esittää selkeämmin.

¹ Wolfgang Behringer, *Hexenverfolgung in Bayern*, München 1988; sekä Behringerin ja Jerouschekin kommentaari teoksessa Wolfgang Behringer, Günter Jerouschek ja Werner Tschacher, *Die Hexenhammer*, Deutscher Taschenbuchverlag, München 2000; Hans Peter Broedel, *The Malleus Maleficarum and the Construction of Witchcraft*, Manchester University Press: Manchester 2003; Stuart Clark, *Thinking with Demons*, Oxford University Press: Oxford 1997.

² *Die Hexenhammer*, Deutscher Taschenbuchverlag: München 2000.

En myöskään ihan ymmärrä, millä logiikalla kanteen on kultakirjaimin painettu suomenkielisen laitoksen kustantaja Salakirjat ja latinankielisen ensipainoksen vuosiluku 1487 allekkain, ikään kuin ne kuuluisivat yhteen. Käsillä ei siis ole tieteellinen editio, jossa tekstiversioita vertailtaisiin tai kommentoitaisiin, vaan helposti lähestyttävä lukukappale. Teos ei kelpaa *Malleukseen* kohdistuvan tieteellisen tutkimuksen välineeksi, mutta voi toimia hienosti taustamateriaalina jollekulle, jonka uteliaisuus kohdistuu yleisemmin esimerkiksi noituuteen tai noitaoikeudenkäynteihin. Tieteellistä lukijakuntaa suomenkielisellä käännöksellä olisikin varmasti melko vähän, sillä latinan-, saksan- ja nykyään myös Peter Maxwell-Stuartin³ englanninkieliset laitokset ovat helposti saatavilla. Tavalliselle suomalaiselle lukijalle tämä laitos on verrattomasti näitä lähestyttävämpi ja merkittävästi parempi kuin aikaisemmin tarjolla ollut Montague Summersin englanninkielinen versio, jossa Summersin omat äärikatoliset painotukset saavat kohtuuttoman suuren osan.

Raisa Maria Toivo, FT
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö,
Tampereen yliopisto
raisa.toivo@uta.fi

---

³ Peter Maxwell-Stuart, *Edited Translation of the Malleus Maleficarum*, Manchester University Press: Manchester 2007.